

ปรัชญาว่าด้วยความสุข

๒.๑ ความสุขในทรรศนะของนักปรัชญาตะวันตก

ทรรศนะเกี่ยวกับความสุขของนักปรัชญาตะวันตกแบ่ง เป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรกถือว่าความสุขเป็นสิ่งที่ที่สุดและมีค่าในตัวเอง การกระทำต่าง ๆ ของมนุษย์ มิได้เป็นไปเพื่อคุณค่าในตัวเองของการกระทำนั้น แต่เป็นเพียงวิธี (means) ที่จะนำไปสู่จุดหมาย (end) คือความสุข กลุ่มนี้จึงมีชื่อว่าสุขนิยม ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งถือว่าความสุขมิได้เป็นสิ่งที่ที่สุด และมีได้มีค่าในตัวเอง ค่าของมันอยู่ที่มันเอื้ออำนวยให้สิ่งอีกสิ่งหนึ่งที่ดีกว่าเกิดขึ้น สิ่งนั้นคือปัญหาหรือความรู้ กลุ่มนี้จึงมีชื่อว่าปัญญานิยม เพราะถือว่าปัญหาหรือความรู้เป็นสิ่งที่ที่สุดสำหรับมนุษย์ เป็นจุดหมายของมนุษย์ ส่วนความสุขเป็นเพียงวิธีที่จะนำไปสู่จุดหมายเท่านั้น

๒.๑.๑ สุขนิยม (Hedonism)

สุขนิยมแบ่งออกได้อีกเป็นสองแบบ คือ (๑) สุขนิยมแบบอัตนิยม (egoistic hedonism)^๑ ซึ่งเน้นความสุขของแต่ละบุคคลเป็นสิ่งสำคัญ สุขนิยมแบบอัตนิยมสอนว่าควรหาความสุขให้ตัวเองให้มากที่สุดโดยไม่ต้องคำนึงถึงผู้อื่น หน้าที่ที่พึงมีต่อผู้อื่นจะ เป็นไปได้ต่อเมื่อมันนำความสุขมาสู่ตัวเราอาจจะโดยตรง หรือทางอ้อม ถ้ามันไม่นำความสุขมาสู่ตัวเราเลยก็ไม่จำเป็นต้องไปเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กับผู้อื่น (๒) สุขนิยมสากล (universalistic hedonism)^๒ สุขนิยมแบบนี้มิได้เน้นความสุขของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะแต่เน้นความสุขของทุก ๆ คนในสังคม คำสอนแบบสุขนิยมสากลจะเห็นได้ชัดคือคำสอนของจอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill) อันเป็นที่รู้จักในนามของลัทธิประโยชน์นิยม (Utilitarianism)

^๑A.C. Ewing, Ethics (Suffolk : The Chaucer Press, 1975), p.16.

^๒Ibid., p. 35.

นักปรัชญาที่เป็นตัวแทนของสุขนิยมทั้งสองแบบนี้ จะเลือกนำมากล่าว ๓ ท่าน คือ

- ๑. เอพิคิวรัส (Epicurus) เป็นตัวแทนของสุขนิยมแบบอัตนิยม
- ๒. เยอร์เรมี เบนธัม (Jeremy Bentham) เป็นตัวแทนของสุขนิยมสากล
- ๓. จอห์น สจิวต มิลล์ (John Stuart Mill) เป็นตัวแทนของสุขนิยมสากล .

๑. เอพิคิวรัส (Epicurus 341-270 B.C.) เป็นนักปรัชญาชาวกรีก ท่านผู้นี้ได้รับอิทธิพลคำสอนมาจากเดโมคริตุส (Democritus) ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดลัทธิอะตอม (Atomism) เดโมคริตุส สนใจลัทธิอะตอมในแง่ที่เป็นทฤษฎี ส่วนเอพิคิวรัสได้เน้นทฤษฎี ของลัทธิอะตอมในการปฏิบัติ ลัทธิอะตอมสอนว่า "วิญญาณของมนุษย์เป็นมตะ (mortal) พระเจ้าอยู่ไกลจากโลกและไม่สนใจในเรื่องราวต่าง ๆ ของมนุษย์ ดังนั้น จึงไม่ต้องไปกลัวว่าพระองค์จะลงโทษหรือให้รางวัล ทั้งในขณะที่มีชีวิตอยู่หรือเมื่อตายไปแล้ว"^๑

เอพิคิวรัสเป็นผู้ให้กำเนิดลัทธิเอพิคคิวเรียน (Epicurianism) ซึ่งคำสอนของลัทธิ นี้ มีลักษณะเป็นสสารนิยม (Materialism) กล่าวคือเชื่อว่าสสารเท่านั้นที่เป็นจริง วิญญาณของมนุษย์ก็มีลักษณะเป็นสสาร จึงมีแตกมีดับเช่นเดียวกับสสาร ไม่มีโลกหน้าที่มนุษย์จะได้รับการพิจารณาความดีหรือความชั่ว ขณะมีชีวิตอยู่จึงควรแสวงหาความสุขให้แก่ตนให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ คำขวัญที่ขึ้นชื่อของลัทธิเอพิคคิวเรียนคือ "จงกิน ดื่ม และหาความสำราญเสีย เพราะพรุ่งนี้เราก็ตาย"^๒

^๑Pamela M. Huby, Greek Ethics (London : Macmillan St. Martin's Press, 1969), p.66.

^๒Joseph Gerard Brennan, Ethics and Morals (New York : Harper and Row, 1973), p.61. "Let us eat, drink, and be merry, for tomorrow we die."

จะเห็นได้ว่า เอปิคิวรัสได้รับอิทธิพลทางความคิดมาจากลัทธิอะตอม คือเชื่อว่าวิญญาณของมนุษย์มิได้เป็นอมตะ (immortal) ดังที่ชาวกรีก ส่วนใหญ่ในสมัยนั้นเชื่อกัน เมื่อวิญญาณไม่เป็นอมตะ จึงไม่มีโลกหน้าที่มนุษย์จะต้องได้รับการพิจารณารางวัลหรือการลงโทษ เพราะเมื่อมนุษย์ตายลงร่างกายก็เน่าเปื่อย ผุพัง มนุษย์จึงไม่ต้องไปสนใจโลกหน้า สิ่งที่มนุษย์ควรสนใจคือความสุขในชีวิตนี้เท่านั้น และจากคำขวัญที่ว่า "จงกิน ดื่ม และหาความสำราญเสีย เพราะพรุ่งนี้เราก็ตาย" นี้เอง ที่ทำให้มีผู้เข้าใจผิดว่า เอปิคิวรัสสอนให้มนุษย์มัวเมาในความสุข ซึ่งความจริงแล้วเขาไม่ได้สอนเช่นนั้น แม้เขาจะถือว่าไม่มีอะไรดีไปกว่าความสุข แต่ก็มิได้สอนให้มนุษย์ลุ่มหลงในความสุขจนเกิดความทุกข์ตามมา เขาสอนให้ดำเนินสายกลางและให้ความสำคัญกับความสุขทางใจมากกว่าความสุขทางกาย เพราะความสุขทางใจบริสุทธิ์กว่า ส่วนความสุขทางกายมักเจือปนด้วยความเจ็บปวด (pain) จึงไม่บริสุทธิ์ เอปิคิวรัสให้ทรรศนะว่าความสุขมี ๒ อย่างคือความสุขทางผัสสะอันเป็นความสุขทางกาย กับความสุขที่เกิดจากความสงบ อันเป็นความสุขทางใจ นับตั้งแต่เกิด สิ่งมีชีวิตทุกชีวิตต่างแสวงหาความสุขและหลีกเลี่ยงความทุกข์ แม้ว่าความสุขจะเป็นสิ่งที่ดีที่สุดของมนุษย์ แต่มนุษย์ก็ควรดำเนินสายกลาง ไม่ควรหมกหมุ่นกับความสุขทางผัสสะมากเกินไป เอปิคิวรัสเน้นความสงบทางใจว่าสำคัญกว่าความสุขทางผัสสะ ความสงบจะเกิดขึ้นได้ในสภาวะที่ร่างกายมีสุขภาพดี ปราศจากความทุกข์นานาของแรงปรารถนา (desires) ต่าง ๆ เมื่อถึงสภาวะนี้ใจจะสงบ ไม่ถูกครอบงำโดยอารมณ์ มนุษย์ควรใช้แรงปรารถนาและความสุขทางผัสสะเป็นแนวทางที่จะก่อให้เกิดความสุขสงบทางใจเท่านั้น เอปิคิวรัสได้แบ่งแรงปรารถนาออกเป็นสองประเภท คือแรงปรารถนาที่เป็นไปตามธรรมชาติ กับแรงปรารถนาที่มีได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แรงปรารถนาอย่างแรกยังแบ่งย่อยออกไปอีกเป็นสองอย่างคือ ที่จำเป็น กับที่ไม่จำเป็น แรงปรารถนาที่จำเป็นคือสิ่งที่มนุษย์ต้องการเพื่อการดำรงชีวิตได้แก่ บิขจยสี มีอาหาร เครื่องนุ่งห่มที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค สิ่งเหล่านี้มนุษย์จำเป็นต้องแสวงหา จะขาดเสียมิได้ ถ้าขาดสิ่งเหล่านี้ความสุขจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ แรงปรารถนาที่ไม่จำเป็น ได้แก่ แรงปรารถนาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ แต่ไม่จำเป็นสำหรับชีวิต เช่น ความต้องการทางเพศ แรงปรารถนาประเภทนี้ เอปิคิวรัสเสนอให้ดำเนินสายกลาง ส่วนแรงปรารถนา ประเภทที่ ๒ คือแรงปรารถนาที่มีได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติซึ่งถือว่าไม่จำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ เช่น สิ่งฟุ่มเฟือยต่าง ๆ ความมั่งคั่ง

หรรษา ชื่อเสียงเกียรติยศ สิ่งเหล่านี้นอกจากจะไม่จำเป็นสำหรับมนุษย์แล้ว ยังให้โทษอีกด้วย เพราะถ้ามนุษย์ทุ่มเทชีวิตเพื่อแสวงหามัน หรือถึงกับตกเป็นทาสของมัน มนุษย์ก็จะพบกับความทุกข์ แม้เอปิคิวรัสจะเป็นสุขนิยมในแง่ที่ว่าความสุขและความสำราญเท่านั้น เป็นสิ่งประเสริฐสุดของชีวิต แต่เขาก็มิได้สอนให้มัวเมาในความสุข หากสอนให้ดำเนินสายกลาง ให้ถือสันโดษ ไม่ทะเยอทะยาน ชีวิตที่ประเสริฐคือชีวิตที่มีความเป็นอยู่ง่าย ๆ และสงบ ดังนั้น จึงควรปลีกตัวออกจากสังคม การเข้าไปผูกพันกับสังคมเท่ากับขาดความเป็นอิสระ อย่างไรก็ตาม เอปิคิวรัสก็ได้สอนให้มนุษย์ใช้ชีวิตอย่างโดดเดี่ยว โดยไม่สัมพันธ์กับผู้อื่นเลย เพราะการทำเช่นนั้น จะทำให้พบกับความ ว่างเปล่า เขาจึงสอนให้เลือกทางสายกลางคือมีมิตรภาพ การมีมิตรภาพต่อผู้อื่นและมีชีวิตอยู่ในสังคมที่เป็นมิตรจึง เป็นสิ่งประเสริฐอีกสิ่งหนึ่ง

๒. เยอร์เรมี เบนธัม (Jeremy Bentham 1748-1832) เบนธัมเป็นนักปรัชญาสุขนิยมชาวอังกฤษและเป็นผู้ให้กำเนิดลัทธิประโยชน์นิยม แต่ประโยชน์นิยมของ เบนธัมมีข้อบกพร่องมากและไม่รัดกุมพอ ภายหลัง จอห์น สจ๊วต มิลล์ จึงได้ปรับปรุงลัทธินี้ให้เป็นระบบรัดกุมยิ่งขึ้น เบนธัมมีทรรศนะว่าการกระทำทุกอย่างของมนุษย์ มีจุดหมายอยู่ที่ความสุขและหลีกเลี่ยงความทุกข์หรือความเจ็บปวด การกระทำบางอย่างดูเหมือนว่ามิได้เป็นไปเพื่อความสุข แต่เมื่อสืบสาวไล่เลียงไปจนถึงต้นตอแล้วก็จะไปหยุดอยู่ที่ความสุข ตัวอย่างเช่น นาย ก. ลูกขึ้นวิ่งตอนเช้ามีดทุกวัน อากาศตอนเช้ามีดกำลัง เย็นสบาย น่าที่ทุกคนจะได้หลับอย่างบรมสุข แต่นาย ก. ยอมสละความสุขที่เกิดจากการนอนออกมารุ่ง ครั้นถาม นาย ก. ว่า ทำไมจึงลุกขึ้นวิ่งตอนเช้ามีดทุกวัน เขาจะตอบว่าเพื่อต้องการให้ร่างกายแข็งแรง ถามต่อไปว่าทำไมจึงอยากให้ร่างกายแข็งแรง เพราะร่างกายแข็งแรงทำให้มีสุขภาพดี ทำไมจึงอยากมีสุขภาพดี จะได้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ทำไมจึงอยากให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เพราะจะได้มีความสุข จะเห็นได้ว่าเมื่อไล่เลียงไปจนถึงที่สุดก็จะไปลงเอยที่ความสุข การกระทำทุกอย่างของมนุษย์จึงมีจุดหมายอยู่ที่ความสุข ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อม ความสุขและความทุกข์จึงเป็นตัวกำหนดการกระทำของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ เบนธัมจึงได้สรุปมติของเขาว่า "ธรรมชาติได้จัดให้มนุษย์อยู่ภายใต้การบงการของนายที่มีอำนาจ

สองคน คือความเจ็บปวด และความสบาย"^๑

อย่างไรก็ตาม ความสุขที่บริสุทธิ์จริง ๆ นั้น เป็นสิ่งที่หาได้ยาก ส่วนใหญ่แล้วมักจะเจ็บปวดกับความทุกข์ ดังนั้นในการที่จะเลือกกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งจึงต้องอาศัยความรอบคอบ โดยพิจารณาการกระทำนั้นว่าจะให้ผลเป็นความสุขหรือความทุกข์ ถ้าให้ความสุขก็ทำได้ แต่ถ้าให้ความทุกข์ก็จงหลีกเลี่ยง แต่ในกรณีที่ให้ทั้งความสุขและความทุกข์ก็ต้องคำนวณดูก่อนว่า มันให้ประโยชน์มากกว่ากัน ดังได้กล่าวมาแล้วว่าลัทธิประโยชน์นิยมจัดอยู่ในสุขนิยมสากล ดังนั้น การคำนวณความสุขจึงต้องพิจารณาจากความสุขของคนทุกคน มิใช่ความสุขของผู้หนึ่งผู้ใดโดยเฉพาะ

เป็นอันพยายามที่จะเสนอวิธีการที่จะพิจารณาว่า ในการคำนวณความสุขนั้น จะต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยอะไรบ้าง และเขาได้เสนอไว้ ๗ ปัจจัย คือ^๒

๑. ความเข้มข้น (intensity)
๒. ระยะเวลา (duration)
๓. ความแน่นอน (certainty)
๔. ความใกล้ (propinquity)
๕. ผลิตภาวะ (fecundity)
๖. ความบริสุทธิ์ (purity)
๗. การแผ่ขยาย (extent)

ปัจจัยแรกคือ ความเข้มข้นนั้น เราจะเห็นได้จากคนที่ดื่มสุราจัด สุราดี ๆ หนึ่งแก้วย่อมให้ความสุขได้มากกว่าสุราผสมโซดาในปริมาณ ๑ แก้วเท่านั้น เพราะความเข้มข้นของมันต่างกัน แก้วแรกมีความเข้มข้นกว่า จึงดีกว่าแก้วที่สอง

^๑Paul Edwards, The Encyclopedia of Philosophy, Vol. 1 :

Bentham, Jeremy, p.p. 280-285. (New York : The Macmillan Company and the Free Press, 1967), p.182.

^๒William K. Frankena, Ethics (N.J. : Prentice-Hall, 1963), p.29.

ปัจจัยที่สอง คือระยะเวลา สิ่งสองสิ่งให้ความสุขได้เท่ากัน แต่สิ่งแรกให้ความสุขได้นานกว่าสิ่งที่สอง สิ่งแรกย่อมดีกว่าสิ่งที่สอง เช่น นาย ข. มีเงินสองแสนบาท เขาอยากพาภรรยาไปเที่ยวรอบโลก แต่ขณะเดียวกันก็อยากซื้อรถยนต์ส่วนตัวไว้ใช้สักคันหนึ่งเวลาไปทำงานจะได้ไม่ต้องไปเบียดเสียดกับคนในรถประจำทาง แต่ในวงเงินสองแสนบาท เขาจะทำทั้งสองอย่างไม่ได้ จำเป็นต้องเลือกอย่างใดอย่างหนึ่ง สมมุติว่าการพาภรรยาไปเที่ยวรอบโลกกับการมีรถยนต์ใช้ให้ความสุขได้เท่ากัน นาย ข. จะต้องเลือกอย่างหลัง เพราะมันให้ความสุขได้นานกว่า

ปัจจัยที่สาม คือความแน่นอน ถ้าสิ่งสองสิ่งให้ความสุขได้เข้มข้นเท่ากันและให้ได้นานเท่ากัน สิ่งที่เราจะหาได้หรือเอามาได้แน่นอนกว่าย่อมมีค่ามากกว่า สมมุติเพื่อนชายสองคนโทรศัพท์มาหา นางสาว ค. คนแรกบอกว่าถ้าเป็นนี้เขาว่างจะมารับไปทานข้าวมือเย็น อีกคนบอกว่าเย็นนี้จะมารับไปทานข้าวมือเย็นอย่างแน่นอน ถ้า นางสาว ค. มีความพึงพอใจในเพื่อนชายทั้งสองเท่าเทียมกัน และคิดว่าไม่ว่าจะไปกับคนหนึ่งคนใดในสองคนนี้ก็จะได้ความสุขเหมือนกัน เมื่อคำนวณแล้ว นางสาว ค. จะต้องเลือกไปกับคนหลัง เพราะแน่นอนกว่าคนแรกซึ่งอาจคิดอะไรไม่สามารตามตามนัดได้

ปัจจัยที่สี่ คือความใกล้เคียงคล้ายกับปัจจัยที่สาม เพราะสิ่งที่อยู่ใกล้ย่อมแน่นอนกว่าสิ่งที่อยู่ไกล ดังมีสุภาษิตว่า "สิบเบี้ยใกล้มือ" ปัจจัยที่สามกับสี่นี้อาจมองในรูปของการทาง่ายหรือหายากก็ได้ สิ่งที่ยากคือสิ่งที่อยู่ไกลและไม่แน่นอน ส่วนสิ่งที่ทาง่ายก็ต้องอยู่ใกล้และแน่นอน

ปัจจัยที่ห้า ผลลัพธ์หมายถึงโอกาสที่การกระทำอันหนึ่ง ซึ่งให้ความสุขอันหนึ่งมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดความสุขขึ้นอีกหรือไม่ผลลัพท์ เป็นลักษณะของการกระทำ มิใช่ลักษณะของความสุข ความสุขที่เกิดจากการได้เพื่อนบ้านที่ดี ย่อมเป็นบ่อเกิดของความสุขอื่น ๆ ได้ เช่น ความไว้เนื้อเชื่อใจ ความเห็นอกเห็นใจกัน เป็นต้น

ปัจจัยที่หก ความบริสุทธิ์ หมายถึงโอกาสที่การกระทำอันหนึ่ง ซึ่งจะให้ความสุขนั้นมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดความทุกข์หรือไม่ ถ้ามีก็ไม่บริสุทธิ์ สำหรับคนกำสัถย ข้าวร้อน ๆ ปลูกน้ำปลาย่อมมีค่ากว่าข้าวราดแกงที่มีแมลงวันตอมซึ่งก็ระงับความหิวได้เหมือนกัน แต่อาจทำให้ปวดท้องหรือท้องร่วง

ปัจจัยสุดท้าย การแผ่ขยายหมายความว่าจำนวนของคนที่จะได้รับความสุขที่เกิดจากสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ถ้าสิ่งสองสิ่งเหมือนกันในเรื่องอื่น ๆ เช่น ความเข้มข้น ระยะเวลา ฯลฯ สิ่งที่ทำให้ความสุขแก่คนได้จำนวนมากกว่าย่อมมีค่ากว่าหรือดีกว่า เป็นอัมมอธิบายว่าปัจจัยทั้ง ๗ ประการดังกล่าวมานี้เป็นมิติ (dimensions) กันกับความสุขและความทุกข์

ในการคาดคะเนแนวโน้มแห่งการกระทำ เราต้องหักลบกันระหว่างความสุขกับความทุกข์ที่การกระทำนั้นจะก่อให้เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ถ้าก่อให้เกิดความสุขมากกว่าความทุกข์ก็ควรทำ ถ้าตรงข้ามก็ไม่ควรทำ

เกี่ยวกับเรื่องคุณภาพของความสุขนั้น เป็นอัมมเชื่อว่าความสุขที่สิ่งต่าง ๆ ได้ให้แก่มนุษย์นั้นมีคุณภาพเหมือนกัน สิ่งสองสิ่งถ้าหักเอาความทุกข์ออกแล้ว มันให้ปริมาณความสุขเท่ากัน มันก็ดีเท่ากัน นำพึงปรารถนาเท่ากัน โดยที่ไม่ต้องคำนึง^{ถึง}ประเภท ลักษณะ หรือธรรมชาติของความสุขที่มันให้แก่เรา ดังนั้นความสุขที่ได้จากการอ่านหนังสือปรัชญา^{กับ}ความสุขที่ได้จากการดูภาพยนตร์จึงมีค่าเท่ากัน ความสุขอย่างหนึ่งจะนำพึงปรารถนา^{กว่า}อีกอย่างหนึ่งก็ด้วยเหตุผลเดียวคือมันมีปริมาณมากกว่า ความสุขที่ได้จากการมีชื่อเสียงก็มีค่าเท่ากับความสุขที่ได้จากการกินอาหารอร่อยโดยตัวมันเองหรือโดยธาตุแท้ของมัน ไม่มีอะไรเหนือกว่าอะไร ด้วยเหตุนี้จึงดูเหมือนว่าลัทธิสุขนิยมตีค่าคนเสมอสัตว์ เพราะถ้าความสุขไม่มีความแตกต่างกันทางด้านคุณภาพแล้ว ความสุขของสัตว์กับความสุขของคนก็ดีเท่ากัน ชาวสุขนิยมอีกผู้หนึ่ง คือ จอห์น สจ๊วต มิลล์ จึงได้ปรับปรุงลัทธิสุขนิยมเสียใหม่ คือ เขาถือว่าความสุขที่สิ่งต่าง ๆ ได้ให้แก่เรานั้นมีความแตกต่างทางคุณภาพด้วย ดังจะได้กล่าวถึงทรรศนะของเขาในลำดับต่อไป

๓. จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill 1806-1873) มิลล์เป็นนักปรัชญาสุขนิยม ชาวอังกฤษและเป็นผู้วางรากฐานให้แก่ลัทธิประโยชน์นิยมโดยทำให้ประโยชน์นิยมเป็นระบบที่รัดกุมยิ่งขึ้น มิลล์มีทรรศนะเช่นเดียวกับนักปรัชญาสุขนิยมคนอื่น ๆ ว่า ความสุขเป็นสิ่งดีที่สุดของมนุษย์ ความสุขมาจากความพอใจและการปราศจากความเจ็บปวด ความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคน

^๑Anthony Quinton, Utilitarian Ethics (Essex : The Anchor Press, 1973), p. 33.

ต้องการเป็นจุดสุดท้าย มิได้ต้องการมันเพื่อเป็นวิธีไปสู่สิ่งอื่น มิฉะนั้นแล้ว "ในความเป็นจริงแล้ว ไม่มีอะไรเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา นอกจากความสุข"^๑ ความสุขจึงเป็นสิ่งที่ดีสูงสุด (Summum bonum) ของมนุษย์

การสนทนาปราศรัยกันในชีวิตประจำวันเรามักพบคำว่า "ความสุข" อยู่บ่อย ๆ เช่น เราอวยพรคู่บ่าวสาวว่า "ขอให้มีความสุขในชีวิตสมรส" เมื่อเพื่อนจะย้ายไปอยู่เมืองอื่น เราไม่อยากจะให้เพื่อนไปจะท้วงว่า "คิดว่าคุณคงไม่มีความสุขถ้าไปอยู่ที่นั่น" หรือเพื่อนจะ เปลี่ยนงานใหม่ เราจะพูดว่า "คิดว่าคุณคงมีความสุขกับงานใหม่ของคุณ" เราแสดงความยินดีกับคู่สามีภรรยาที่เพิ่งได้บุตรใหม่ว่า "หวังว่าลูกจะทำให้คุณทั้งสองมีความสุข"

จากตัวอย่างที่ยกมานี้ เป็นข้อสนับสนุนว่าความสุขเป็นสิ่งดีและเป็นที่น่าปรารถนาของมนุษย์ทุกคน ชื่อเสียงก็ดี เกียรติยศก็ดี อำนาจ เงินและความมั่งคั่งก็ดี สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นสิ่งดีและมีค่า แต่ความดีหรือค่าของมันก็ยังน้อยกว่าความสุข บางครั้งดูเหมือนว่า เราต้องการสิ่งอื่นที่นอกเหนือจากความสุข เช่น คนแต่ละคนต้องการสิ่งดีเพื่อตัวเอง เป็นต้นว่า เด็กหนุ่มต้องการจักรยานยนต์ นักเขียนต้องการให้งานของเขาได้รับการตีพิมพ์ คนไข้ต้องการให้มีสุขภาพดี นักการเมืองต้องการตำแหน่ง นักวิ่งต้องการชัยชนะ เหล่านี้เป็นต้น แต่ถ้าเราถามพวกเขาว่า ต้องการสิ่งเหล่านี้ไปทำไม คำตอบก็จะไปลงเอยอยู่ที่ความสุข พวกเขาต้องการสิ่งเหล่านี้เพื่อความ สุข ความสุขจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการเป็นจุดสุดท้าย มิใช่ต้องการมัน เพื่อเป็นวิธีไปสู่สิ่งอื่น

เมื่อความสุขเป็นสิ่งดีที่สุด หลักที่จะตัดสินความผิดถูกจึงขึ้นอยู่กับความสุข มิฉะนั้นแล้ว

ลัทธิซึ่งยอมรับประโยชน์หรือหลักความสุขเป็นพื้นฐานของศีลธรรมนั้นถือว่าการกระทำต่าง ๆ ถูกตอเมื่อมันมีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดความสุข ผิดต่อเมื่อมันมีแนวโน้มที่สวนทางกับความสุข ความสุขหมายถึงความสนุกยินดี (pleasure) และการขาดความเจ็บปวด (pain) ความทุกข์หมายถึงความเจ็บปวดและการขาดความสนุกยินดี

^๑Joseph Gerard Brennan, Ethics and Morals, p.41.

^๒John Stuart Mill, Utilitarianism (New York : Liberal Arts Press, 1949), p.7.

ข้อที่น่าสังเกตุเกี่ยวกับมิลล์ก็คือในเรื่องคุณภาพของความสุชนั้น มิลล์มีทรรศนะที่ต่างไปจากเบ็นธัม คือเขาเชื่อว่าความสุขที่สิ่งต่าง ๆ ให้แก่เรานั้น นอกจากมันจะต่างกันที่ปริมาณแล้ว มันยังต่างกันที่คุณภาพอีกด้วย ถ้าความสุขไม่มีความแตกต่างกันทางด้านคุณภาพแล้ว ความสุขของสัตว์กับความสุขของมนุษย์ก็มีค่าเท่ากัน จึงดูเหมือนกับว่าลัทธิสุขนิยมลดค่านมนุษย์ลงมาเสมอสัตว์ มิลล์เห็นข้อบกพร่องดังกล่าว จึงปรับปรุงแนวคิดสุขนิยมเสียใหม่ โดยชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างมนุษย์และสัตว์ว่า

เรามีอินทรีย์อะไรอย่างหนึ่งอยู่ในตัวซึ่งทำให้เรารู้จักความสุขที่เกิดจากการใช้ปัญญา จากความรู้สึก จินตนาการ และจากสำนักทางศิลปะธรรม ซึ่งมีค่าสูงกว่าความสุขที่เกิดจากประสาทสัมผัส แต่เนื่องจากสัตว์ไม่มีอินทรีย์นี้เหมือนมนุษย์ สัตว์จึงไม่สามารถรู้จักความสุขต่าง ๆ ดังกล่าวได้^๑

กล่าวคือความสุขของมนุษย์มีสองอย่าง คือความสุขทางกายกับความสุขทางใจ ส่วนสัตว์มีแต่ความสุขทางกายเท่านั้น มิลล์ถือว่าความสุขทางใจสูงกว่าความสุขทางกาย ความสุขของมนุษย์และสัตว์จึงต่างกันในเรื่องนี้

เมื่อประโยชน์นิยมถือเอาความสุขมาตัดสินการกระทำว่า ดี-ชั่ว ผิด-ถูก แสดงว่าการกระทำในตัวเองไม่ดีหรือชั่ว ไม่ผิดหรือถูก มันจะผิดหรือถูกต้องเมื่อมันทำให้เกิดผลอย่างไร เช่น การพูดความจริงถ้าก่อให้เกิดผลร้ายถือว่าเลว การพูดปดถ้าก่อให้เกิดผลดีคือความสุขแก่คนส่วนใหญ่ก็ถือว่าดี กล่าวคือเอาผลของการกระทำเป็นตัวตัดสินความดี ประโยชน์นิยมที่ถือเอาผลของการกระทำเป็นตัวตัดสินความดี เรียกว่า "การกระทำประโยชน์นิยม" (Act-Utilitarianism)^๒ ประโยชน์นิยมแบบนี้ไม่มีกฎตายตัวว่า การกระทำอย่างใดถูก อย่างใดผิด เช่น การฆ่า การลักขโมย การพูดปด เหล่านี้ในตัวมันเองไม่ถูกหรือผิด มันจะถูกหรือผิดต่อเมื่อมันก่อให้เกิดผลอย่างไร หลักของการกระทำประโยชน์นิยมคือ "ทุกคนควรกระทำ ในสิ่งซึ่งจะนำความสุขมากที่สุดมาสู่ทุกคนที่เกี่ยวข้อง"^๓

^๑วิทย์ วิชาเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๐), หน้า ๓๘.

^๒เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๑.

^๓Jacques P. Thiroux, Ethics : Theory and Practice (California : Glencoe Press, 1977), p. 31.

นอกจากการกระทำประโยชน์ซึ่ง เน้นการกระทำ เป็นตัวตัดสินความดีความชั่วแล้ว ยังมีประโยชน์นิยมอีกแบบหนึ่งชื่อว่า "กฎประโยชน์นิยม" (Rule-Utilitarianism) เพราะ เน้นกฎเป็นตัวตัดสินความดีความชั่ว กฎประโยชน์นิยมถือว่าการ เชื่อฟังกฎ เป็นสิ่งที่ถูกต้อง เช่น กฎที่ว่า "จงพูดความจริง" ดังนั้น กฎประโยชน์นิยมจึงพยายามตั้งกฎขึ้นให้คนปฏิบัติตามเพื่อความ สุขของมนุษย์ชาติทั้งหมด กฎที่ตั้งขึ้นอาศัยประสบการณ์และ เหตุผลเป็นพื้นฐาน เช่น ตั้งกฎว่า "จงอย่าฆ่า ยกเว้นในกรณีป้องกันตัวเอง" ดังนั้น เมื่อการกระทำประโยชน์นิยมยึดหลักว่า "ทุกคนควรกระทำ ในสิ่งซึ่งจะนำความสุขมากที่สุด มาสู่ทุกคนที่เกี่ยวข้อง" กฎประโยชน์นิยมก็ ยึดหลักว่า "ทุกคนควรปฏิบัติตามกฎ ซึ่งจะนำความสุขมากที่สุดมาสู่ทุกคนที่เกี่ยวข้อง"^๑ อย่างไรก็ตาม แม้ประโยชน์นิยมทั้งสองแบบที่กล่าวมานี้จะมีทฤษฎีแตกต่างกัน แต่ ก็เป็นความแตกต่างในข้อปลีกย่อย ส่วนหลักการใหญ่เหมือนกันคือต่างก็มุ่งที่ความสุข เป็นสำคัญ

๒.๑.๒ ปัญญานิยม (Intellectualism)

นักคิดฝ่ายสุขนิยมได้ให้ความสำคัญกับความสุขโดยถือว่าความสุข เป็นสิ่งดีสูงสุด และมีค่าในตัวเอง การกระทำทุกอย่างมีจุดหมายอยู่ที่ความสุข ส่วนนักคิดฝ่ายปัญญานิยมก็ได้ให้ ความสำคัญกับปัญญาหรือความรู้ว่าเป็นสิ่งดีสูงสุดและมีค่าในตัวเอง ความสุขเป็นเพียงวิธีที่จะนำไปสู่กิจกรรมทางปัญญาเท่านั้น ปัญญาหมายถึงความสามารถในการใช้เหตุผลเพื่อแสวงหาความจริง เป็นสิ่งที่แยกมนุษย์ออกจากสัตว์ ถ้าจุดหมายของมนุษย์อยู่ที่ความสุขแล้ว มนุษย์ก็มีค่าเสมอ สัตว์ เพราะความสุขนั้นสัตว์มีร่วมกับมนุษย์ได้ แต่ความสามารถในการใช้เหตุผลเพื่อแสวงหา ความจริงนั้น สัตว์ไม่มี มนุษย์จึงแตกต่างจากสัตว์ด้วย เหตุนี้ นักคิดกลุ่มปัญญานิยมที่ควรนำมากล่าว คือโสคราตีส เพลโต และอริสโตเติล

๑. โสคราตีส (Socrates 469-399 B.C.)

โสคราตีสเป็นนักปรัชญากรีกและเป็นชาวกรีกตัวอย่างที่มีคุณธรรมครบทั้ง ๔ อย่าง ตามที่ชาวกรีกยกย่องกันในสมัยนั้น คือ (๑) ความรอบรู้(wisdom) (๒) ความ

^๑Ibid.

กล้าหาญ (courage) (๓) การรู้จักประมาณ (temperance) (๔) ความยุติธรรม (justice) และ (๕) ความกตัญญู (piety)^๑ บุคคลใดมีคุณธรรมครบทั้ง ๕ อย่างนี้ ถือว่าเป็นคนดี โสกราตีสจึงเป็นคนดีในสายตาของคนกรีกสมัยนั้น โสกราตีสมีความเชื่อว่าคนทุกคนต้องการทำความดี แต่เหตุผลที่ทำให้เขาทำความชั่ว เพราะเขาไม่รู้ โสกราตีสกล่าวว่า "ไม่มีผู้ใดทำผิดโดยสมัครใจ"^๒ กล่าวคือ เขาเชื่อว่าคนทุกคนมีแนวโน้มที่จะกระทำความดี แต่เขาขาดความรู้ คือไม่รู้ว่าจะไรดี อะไรไม่ดี ความรู้จึงเป็นสิ่งสำคัญ ความรู้ในที่นี้หมายถึงรู้ตัวเอง (know thyself) สิ่งที่มีมนุษย์ต้องการ คือการรู้จักตัวเองในฐานะที่เป็นมนุษย์ ถ้าเราเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์อย่างแท้จริง เราก็จะเข้าใจดีว่าในฐานะที่เป็นมนุษย์ เราควรทำอะไร คนที่มีคุณธรรมจึงหมายถึงคนที่มีความรู้ดังกล่าวมานี้ โสกราตีสมีทรรศนะเกี่ยวกับมนุษย์ว่า

มนุษย์คือวิญญาณที่ถูกขังอยู่ในร่างกาย เมื่อตายวิญญาณจะถูกปลดปล่อยให้เป็นอิสระ แต่ชะตากรรมของวิญญาณจะขึ้นอยู่กับว่ามันสามารถรักษาตัวเองให้บริสุทธิ์จากความแปดเปื้อนทางกายได้มากน้อยเพียงไร ความแปดเปื้อนดังกล่าวเกิดจากอิทธิพลของกิเลสทางกายและคนฉลาดจะพยายามทำให้ตัวเองเป็นอิสระจากสิ่งเหล่านี้ เขาจะมองชีวิตว่าเป็นการเตรียมเพื่อจะพบกับความตาย ความรู้ที่เขาต้องการจึงเป็นความรู้เกี่ยวกับความเป็นอมตะ^๓

เมื่อโสกราตีสมีความเชื่อพื้นฐานดังที่กล่าวมานี้ เขาจึงพยายามสอนประชาชนมิให้หลงใหลอยู่กับความสุขทางกาย เพราะจะทำให้วิญญาณไม่บริสุทธิ์ ตัวเขาเองก็พยายามปฏิบัติตามเป็นตัวอย่าง ดังจะเห็นได้จากประวัติของเขาว่า เขาดำเนินชีวิตอย่างง่าย ๆ ไม่สนใจต่อทรัพย์สินสมบัติหรือชื่อเสียงเกียรติยศ เพราะสิ่งเหล่านี้ มีแต่จะจุดให้วิญญาณเกลือกกลั้วอยู่กับกิเลสตัณหา มนุษย์จึงควรหลีกเลี่ยงความสุขทางกาย และหันมาปฏิบัติกิจกรรมแห่งวิญญาณ นั่นคือการใช้ปัญญาไตร่ตรองหาสิ่งอันเป็นสัจธรรม เพื่อจะได้ยึดเป็นหลักในการดำรงชีวิต และเมื่อตายวิญญาณจะได้เข้าสู่โลกแห่งความจริง

005683

^๑Pamela M. Huby, Greek Ethics, p.18.

^๒Ibid. "No man does wrong willingly"

^๓Ibid., p.24.

๒. เพลโต

เพลโตเป็นนักปรัชญาร่วมสมัยกับโสคราตีส และเป็นศิษย์โสคราตีส เขาเห็นด้วยกับโสคราตีสว่าคุณธรรมจะต้องมีความรู้เป็นพื้นฐาน จึงพยายามเดินตามจุ่มงหมายที่โสคราตีสตั้งเอาไว้ นั่นคือความรู้เกี่ยวกับความดี (knowledge of goodness) แต่ทฤษฎีความรู้ที่เพลโตตั้งขึ้นมา นั้น มีลักษณะซับซ้อนกว่าของโสคราตีสมากจนยากที่จะเข้าใจรายละเอียดได้ เพลโตสร้างโลกของแบบ (World of Ideas) ขึ้น สิ่งซึ่งอยู่ในโลกของแบบนี้มีความเป็นจริงกว่าสิ่งที่อยู่ในโลกแห่งผัสสะ (World of Sense) เป็นแบบและต้นกำเนิดของทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่ในโลกแห่งผัสสะ สิ่งที่อยู่ในโลกของแบบเท่านั้นที่เป็นวัตถุของความรู้ ในส่วนย่อยมีแบบของความกล้าหาญ ความยุติธรรม ความรู้จักประมาณ และคุณธรรมอื่น ๆ ถ้าบุคคลใดสามารถบรรลุความรู้เหล่านี้ เขาก็จะเป็นคนกล้าหาญ ยุติธรรม รู้จักควบคุมตัวเอง และถ้าเขาคำเนินต่อไปจนเข้าถึงแบบแห่งความดีอันเป็นคุณธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดและดีที่สุดในบรรดาคุณธรรมอื่น ๆ ทั้งหมด เขาก็จะเป็นผู้มีคุณธรรมในทุก ๆ ด้าน อีกทั้งรู้วิธีที่จะนำบุคคลอื่น ๆ ไปสู่คุณธรรม

ในทรรศนะของเพลโต คนดีมีคุณธรรมเท่านั้นที่จะมีความสุขได้ เพราะวิญญาณของเขาอยู่ในสภาพที่สามารถสัมผัสกับความสุขได้ ความสุขในที่นี้ไม่ได้หมายถึงความสุขทางกาย เพราะเพลโตมีทรรศนะเช่นเดียวกับโสคราตีสว่าความสุขทางกายเป็นของต่ำ มนุษย์ควรหลีกเลี่ยงหรือเกี้ยวข้องให้น้อยที่สุด แต่ความสุขที่สูงส่งคือความสุขทางวิญญาณ มนุษย์จะรู้จักความสุขชนิดนี้ได้ต่อเมื่อวิญญาณสัมผัสกับโลกแห่งความจริง ซึ่งอยู่เป็นอิสระจากโลกแห่งผัสสะ อันหมายถึงโลกของแบบนั่นเอง

สำหรับเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสุขนั้น เพลโตมีทรรศนะว่าความสุขบางอย่างเป็นสิ่งดี แต่ไม่เห็นด้วยกับสุขนิยมที่ว่าความสุขทุกอย่างเป็นสิ่งดี สำหรับเพลโต ความสุขบางอย่างดี บางอย่างเลว และไม่เหมาะสมสำหรับชีวิตที่ดี เขาแบ่งความสุขออกเป็นสองอย่างคือความสุขทางกายกับความสุขทางใจ ความสุขทางกายเป็นความสุขทางผัสสะ ร่างกายเป็นผู้แสวงหาความสุขชนิดนี้ เช่นความสุขที่ได้จากการกิน การดื่ม เป็นต้น ส่วนความสุขทางใจเป็นความสุขที่เกิดขึ้นเมื่อวิญญาณเป็นอิสระจากกิเลส ตัณหาทางกาย อย่างไรก็ตาม ในทรรศนะของเพลโต ความสุขมิใช่สิ่งที่มีค่าที่สุดมันเป็นเพียงกระบวนการ (process) ที่จะทำให้สิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง เป็นสภาพที่เปลี่ยนแปลง

ไม่คงที่ สิ่งที่มีค่าที่สุดจะต้อง เป็นสิ่งที่คงที่และไม่เปลี่ยนแปลง ด้วยเหตุนี้ความสุขจึงมิใช่สิ่งที่มีค่าที่สุด

๓. อริสโตเติล (Aristotle 384-322 B.C.)

อริสโตเติล เป็นนักปรัชญาที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของโลกตะวันตก เป็นศิษย์ของเพลโต อริสโตเติลเขียนหนังสือไว้มาก เช่นเดียวกับเพลโต แต่เป็นที่น่าเสียดายที่งานเขียนส่วนใหญ่ของเขาได้สูญหายไปเกือบหมด คงเหลือไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเพียงจำนวนน้อย เท่านั้น

อริสโตเติล ไม่เห็นด้วยกับเพลโตในเรื่องทฤษฎีเกี่ยวกับความดี ในทฤษฎีของเพลโต การที่สิ่ง ๆ หนึ่งดี เพราะมันได้รับความดีมาจากแบบแห่งความดี ซึ่งอยู่เป็นอิสระจากโลกนี้ แต่อริสโตเติลมีความเห็นว่าสิ่งแต่ละสิ่งมีความดีอยู่ในตัวมันเอง เช่น มีดเล่มหนึ่งอาจดีในแง่ใช้ตัดเนย แต่ใช้เหลาดีนสอไม่ได้ ส่วนอีกเล่มหนึ่งดีในแง่ใช้เหลาดีนสอ แต่ไม่เหมาะสมสำหรับใช้ตัดเนย ความดีอยู่ในตัวของสิ่งแต่ละสิ่ง มิได้อยู่ในอีกโลกหนึ่งต่างหาก ดังที่เพลโตคิด อริสโตเติลให้ความเห็นว่า เป็นการยากที่แบบแห่งความดีเพียงอย่างเดียวจะสามารถครอบคลุม "ดี" ได้ทั้งหมด สิ่งต่าง ๆ ที่คนว่ามันดี เพราะเขามีจุดหมายอยู่ที่มัน เช่น ยา เป็นสิ่งดีสำหรับผู้ป่วย แต่เป็นสิ่งที่ไร้ความหมายสำหรับคนที่มีสุขภาพดี อริสโตเติลคิดว่า เราต้องการสิ่งหนึ่งเพื่อสิ่งหนึ่ง และเพื่อสิ่งอื่น ๆ อีกเรื่อย ๆ ไป ในที่สุดจะไปหยุดอยู่ที่ความสุข สิ่ง ๆ หนึ่งเป็นวิธีไปสู่จุดหมาย แต่ความสุขมิได้เป็นวิธีไปสู่สิ่งใด มันจึงเป็นสิ่งดีสุดท้าย(final good) หรือจุดหมายสุดท้าย(final end)

อริสโตเติลแบ่งวิญญาณของมนุษย์(human's soul) ออกเป็นสองส่วน คือส่วนที่มีเหตุผล(Rational part) กับส่วนที่ไร้เหตุผล(Irrational part) ในส่วนที่ไร้เหตุผลแบ่งเป็นวิญญาณพืช(Vegetative part) และวิญญาณสัตว์(Animal part) ซึ่งเกี่ยวข้องกับการรับรู้ การเจริญเติบโต ฯลฯ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นผลจากกิจกรรม(Activity) ที่ทั้งมนุษย์และสัตว์มีส่วนร่วม แต่มนุษย์ก็ต่างจากสัตว์ในแง่ที่ว่ามนุษย์มีกิจกรรมทางปัญญา(Wisdom activity) อันเป็นกิจกรรมของวิญญาณ (activity of soul) ซึ่งกิจกรรมนี้เป็นผลมาจากการประกอบกิจกรรมทางปัญญา (Practical Wisdom) ของบุคคลจึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับคุณธรรม(Virtue)

อริสโตเติลถือว่าความสุข เป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาแต่ความสุขที่ถือว่าเป็นสิ่งดีสุดท้าย หรือจุดหมายสุดท้ายต้องเป็นความสุขที่เป็นผลจากกิจกรรมทางปัญญา เป็นความสุขที่พืชและสัตว์มีร่วมกับ

มนุษย์ไม่ได้ เพราะพืชและสัตว์ไม่มีความสามารถในการประกอบกิจกรรมทางปัญญา^๑

✈ ความสุขในทรรศนะของอริสโตเติลมี ๒ ระดับ คือความสุขระดับที่เกิดจากกิจกรรมทางปัญญา กับความสุขระดับการรับรู้(perception) อริสโตเติลเรียกความสุขระดับที่เป็นการรับรู้ เช่น การรับรู้ในรสชาติ ความพอใจทางผัสสะ ฯลฯ ว่า pleasure และเรียกความสุขระดับที่เกิดจากกิจกรรมทางปัญญาว่า happiness ความสุขทั้งสองระดับดังกล่าวจึงต่างกันที่คุณภาพ ความสุขที่เกิดจากปัญญาเป็นความสุขสูงสุด เป็นจุดหมายในตัวเอง เป็นผลจากการปฏิบัติคุณธรรมของบุคคล ความสุขจึงมีความสัมพันธ์กับคุณธรรมในแง่ที่ว่า เป็นผลจากวิญญานส่วนที่มีเหตุผล อันเป็นกิจกรรมทางปัญญา

ดังนั้น ความสุขที่ถือว่าเป็นสิ่งดีสุดท้าย และเป็นสิ่งที่มนุษย์แสวงหาต้องเป็นความสุขที่เรียกว่า happiness อันเป็นผลจากปัญญาหรือเหตุผล ไม่ใช่ในระดับที่เกิดจากการรับรู้ทางผัสสะที่เรียกว่า pleasure

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ พอจะสรุปได้ว่า การที่นักคิดสุขนิยมกับนักคิดปัญญานิยมมีทรรศนะเกี่ยวกับความสุขแตกต่างกัน เพราะมีพื้นฐานทางอภิปรัชญา(Metaphysics) ต่างกัน กล่าวคือนักคิดสุขนิยมมองโลกในแง่ที่เป็นสสารนิยม สสารเท่านั้นที่เป็นจริง สิ่งต่าง ๆ ที่เรารับรู้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง ๕ ล้วน เป็นสสารทั้งสิ้น ร่างกายและวิญญาณของมนุษย์ก็เป็นสสาร จึงมีแต่มีดับ เช่นเดียวกับสสารสุขนิยมไม่เชื่อเรื่องความเป็นอมตะของวิญญาณ จึงไม่เชื่อเรื่องโลกหน้าและชีวิตหลังตาย การแสวงหาสัจธรรมและคุณธรรมจึงไม่ใช่สิ่งจำเป็นสิ่งที่มนุษย์ควรแสวงหาคือความสุข ความสุขจึงเป็นสิ่งประเสริฐสุดสำหรับมนุษย์ อย่างไรก็ตาม แม้สุขนิยมจะเห็นว่าความสุขเป็นสิ่งดีที่สุด แต่ก็มีนักปรัชญาสุขนิยมบางท่าน เช่น เอพิคิวรุส สอนมิให้มนุษย์มัวเมาอยู่กับความสุข เพราะการกระทำเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความทุกข์ติดตามมา และการที่เอพิคิวรุสเน้นความสุขทางใจเป็นสำคัญ ก็มีใช้เพื่อจะค้นหาสัจธรรมอะไร แต่เพราะเห็นว่าความสุขทางใจบริสุทธิ์กว่าความสุขทางกาย ซึ่งมักจะเจือปนด้วยความทุกข์

ส่วนนักคิดปัญญานิยม มีทรรศนะที่แตกต่างไปจากสุขนิยมคือเชื่อว่ามิโลกอีกโลกหนึ่งที่เป็นอิสระจากโลกของประสาทสัมผัส โลกดังกล่าวเป็นโลกนามธรรม มีความเป็นจริงอันนิรันดรโดยตัวของมันเอง ถ้าวิญญาณของมนุษย์บริสุทธิ์ไม่เกสือกกแล้วอยู่กับความสุขทางกาย จะสามารถรู้จัก

^๑Aristotle, Nichomachean Ethics, (1778 b 27-28), quoted in W.F.R. Hardie : The Final Good in Aristotle's Ethics (London : Macmillan Press, 1968), p.3020.

โลกดังกล่าวนี้ได้ ปัญญา นิยมเชื่อว่าวิญญาณของมนุษย์เป็นอมตะ เมื่อตายวิญญาณไม่แตกดับ เหมือนร่างกาย จึงไม่สอนให้มนุษย์หมกหมุ่นอยู่กับความสุขทางกาย แต่สอนให้ประกอบกิจกรรมทางปัญญา เพื่อว่า เมื่อตายลง วิญญาณจะได้เข้าถึงโลกนามธรรมดังกล่าว ดังนั้นในทรรศนะของปัญญา นิยมความสุขจึงมิได้เป็นสิ่งดีสูงสุด ดังจะเห็นได้ว่านักคิดฝ่ายปัญญา นิยม เช่น โสกราตีสและเพลโตให้ความสำคัญกับความสุชน้อยมาก ส่วนอริสโตเติลให้ความสำคัญกับความสุขบ้าง เพราะถ้าปราศจากความสุขเป็นพื้นฐานแล้ว ก็เป็นการยากที่กิจกรรมทางปัญญาจะดำเนินไปอย่างราบรื่น

๒.๒ ความสุขในทรรศนะของนักปรัชญาตะวันตกบางสำนัก

ในหัวข้อแรกได้กล่าวถึงความสุขในทรรศนะของนักปรัชญาตะวันตกมาแล้ว ในหัวข้อที่สองนี้จะได้กล่าวถึงความสุขในทรรศนะของนักปรัชญาตะวันออกเพื่อจะได้เปรียบเทียบดูว่านักปรัชญาตะวันตกกับนักปรัชญาตะวันออกมีทรรศนะเกี่ยวกับความสุขเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไบบ้าง เนื่องจากปรัชญาตะวันออกมีหลายสำนักด้วยกัน จึงเลือกนำมากล่าว เฉพาะที่สำคัญเพียงบางสำนักเท่านั้น

๒.๒.๑ ปรัชญาพราหมณ์ก่อนพุทธสมัย

ปรัชญาพราหมณ์ก่อนพุทธสมัยที่จะเลือกมากล่าวในที่นี้คือ ปรัชญายุคพระเวท ปรัชญาอุปนิษิต และปรัชญาจรรวาก

๑. ปรัชญายุคพระเวท ยุคพระเวทเริ่มต้นเมื่อประมาณ ๑,๐๐๐ ปีก่อนพุทธกาล ในคัมภีร์บาสีชื่อสวดคินิบาด พราหมณ์ธัมมิกสูตร ได้พรรณนาให้เห็นภาพชีวิตความเป็นอยู่ของพวกนักปราชญ์สมัยพระเวทไว้ ดังนี้ "ปราชญ์โบราณเหล่านี้เป็นนักพรต พวกเขา

^๑Suttanipāta, Brāhmanadhammika sutta, p.50. Quoted in Nalinaksha Dutt, Early Monistic Buddhism (Calcutta : Calcutta Oriental Press, 1960), P.2.

ฝึกการควบคุมตนเอง หลีกเสี่ยงความสุขทางผัสสะทั้ง ๕ ทรมณ์สมบัติของพวกเขามิได้ ประกอบด้วยฝูงสัตว์ เงินทองหรือข้าวเปลือก แต่ประกอบด้วยความรู้และการศึกษาหาความรู้

จะเห็นได้ว่านักปรัชญายุคพระเวท มีทรรศนะเกี่ยวกับความสุขคล้ายคลึงกับนักคิดปัญานิยมของตะวันตก กล่าวคือมิได้สนใจหรือให้ความสำคัญกับความสุขทางผัสสะ แต่มุ่งที่การทำจิตของตนให้บริสุทธิ์ และการศึกษาหาความรู้อันเป็นกิจกรรมทางปัญญา จุดประสงค์ของการปฏิบัติเป็นไปเพื่อชีวิตหน้า กล่าวคือ เมื่อร่างกายดับจากโลกนี้ไปแล้วก็จะได้ไปเกิดในสวรรค์ การปฏิบัติต่าง ๆ เช่น การบำเพ็ญพรตภาวนา การประกอบพิธีบูชาญ การศึกษาคัมภีร์พระเวท มีจุดมุ่งหมายอยู่ที่สวรรค์ เพราะการปฏิบัติดังกล่าวจะทำให้วิญญาณบริสุทธิ์ เพราะฉะนั้นการหมกมุ่นอยู่กับความสุขทางกายจึงทำให้วิญญาณไม่บริสุทธิ์ ไม่สามารถไปเกิดในสวรรค์ได้ ความสุขสูงสุดในทรรศนะของนักปรัชญายุคพระเวทจึงได้แก่การได้ไปเกิดในสวรรค์ ซึ่งในปรัชญาอุปนิษัททรรศนะดังกล่าวจะพัฒนาไปอีกขั้นหนึ่งคือ จากสวรรค์ไปเป็นพรหมัน ดังจะได้กล่าวถึงต่อไปนี้

๒. ปรัชญาอุปนิษัท อุปนิษัทเป็นตอนสุดท้ายแห่งคัมภีร์พระเวท จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเวทานตะ ยุคอุปนิษัทเริ่มเกิดขึ้นพอจะกำหนดโดยประมาณได้ว่า เริ่มต้นเมื่อประมาณ ๑๐๐ ปี ก่อนพุทธกาล และสิ้นสุดลงในราว พ.ศ. ๗๐๐^๒ ตามคำสอนแห่งอุปนิษัท ความรู้ที่แท้จริงคือความรู้เกี่ยวกับพรหมัน ซึ่งเป็นอันติมสังจะ (Ultimate Reality) หรือสิ่งสัมบูรณ์ (The Absolute) มีคำกล่าวแสดงลักษณะของพรหมันอยู่ ๓ คำคือ สัต จิต และ อานันตะ คำว่าสัต หมายถึง การมีอยู่ของพรหมัน คือแสดงให้เห็นว่าพรหมันนั้นเป็นสิ่งที่อยู่จริง คำนี้แสดงภาวีสัย โดยเฉพาะของพรหมัน และคำว่าจิตแสดงว่าพรหมันมีอยู่ในลักษณะที่เป็นจิตบริสุทธิ์หรือสัมปชัญญะบริสุทธิ์ (pure consciousness) ส่วนอานันตะ แสดงถึงคุณลักษณะของสัมปชัญญะบริสุทธิ์ว่ามีสภาพเป็นความสุขหรือความบันเทิงสูงสุดที่เรียกว่านิรามิสสุข (bliss) คำทั้งสามคือ สัต จิต และ อานันตะ จึงเป็นคำบอกให้ทราบถึงลักษณะแห่งสิ่งสัมบูรณ์ คือ พรหมัน

^๑Ibid.

^๒สุนทร ฌ รังษี, ปรัชญาอินเดีย/ประวัติและลัทธิ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิพิธวิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๑๓.

ความรู้เกี่ยวกับพรหมัน เป็นความรู้ที่นำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง ตามทรรศนะแห่งอุปนิษัต พิธีกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลพึงกระทำให้สอดคล้องกับคำสอนแห่งคัมภีร์พระเวทกิติ การศึกษาคัมภีร์พระเวทกิติ การบำเพ็ญตบะโดยวิธีต่าง ๆ กิติ มีจุดหมายปลายทางอยู่ที่การบรรลุโมกษะ คือการรู้จักพรหมันและเข้าถึงความเป็นเอกภาพกับพรหมัน ในแง่นี้ความสุขในทรรศนะแห่งปรัชญาอุปนิษัต ก็คือการรู้จักพรหมันและเข้าถึงความเป็นเอกภาพกับพรหมันนั่นเอง

๓. ปรัชญาจรรวาก เป็นปรัชญาวัตถุนิยมระบบหนึ่งของอินเดีย ปรัชญาจรรวากเกิดขึ้นเมื่อไรนั้น ไม่สามารถกำหนดเวลาได้แน่นอน แต่พอจะสันนิษฐานได้ว่า ปรัชญาวัตถุนิยมมีมาก่อนพุทธศาสนา ในคัมภีร์พุทธศาสนาได้กล่าวถึงลัทธิวัตถุนิยมนี้ โดยเรียกลัทธิดังกล่าวว่า โลกายัต^๑ ที่ได้ชื่อว่าโลกายัตเพราะเป็นลัทธิที่สอนเรื่องความสุขความสำเร็จทางโลก จึงเป็นที่ดึงดูดใจของชาวโลกที่ชอบความสุขแบบนี้

คำสอนของจรรวากมีลักษณะคล้ายคลึงกับคำสอนของลัทธิวัตถุนิยม หรือ สสารนิยมใน ปรัชญาตะวันตก กล่าวคือสิ่งที่เรารับรู้ทางประสาทสัมผัสเท่านั้นที่เป็นจริง สิ่งต่าง ๆ ประกอบขึ้นจากธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ จิตหรือวิญญาณของมนุษย์ก็เป็นผลผลิตของการรวมตัวของธาตุ ๔ ไม่มีโลกหน้า ไม่มีชีวิตหลังตาย ความสุขคือจุดหมายสูงสุดของชีวิต ความตายคือโมกษะ ในขณะที่มีชีวิตอยู่ จึงควรแสวงหาความสุขความบันเทิง เรืองรมย์แก่ตัวเองให้มากที่สุด ทรรศนะเรื่องความสุขของจรรวากมีลักษณะ เป็นสุขนิยมแบบอัตถนิยม คือ เน้นความสุขของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ จรรวากสอนว่า "ความสุขในชีวิตนี้ และความสุขของบุคคลเป็นจุดหมายประการเดียวของมนุษย์ สุขส่วนรวม ถ้าหากจะคิดถึงบ้างก็ถือว่าเป็นการแสดงออกของความสุขส่วนตัว ทรรศนะเกี่ยวกับความดีทั่วไปที่ถือว่า ผลประโยชน์ส่วนตัว เป็นรองนั้นไม่มี^๒

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๓.

^๒ เอ็ม. หิริยานนะ, ปรัชญาอินเดียสังเขป, แปลโดย วิจิตร เกิดวิธิษฐ์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๑๒๗.

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้พอจะสรุปได้ว่า นักปรัชญาตะวันตก กับนักปรัชญาตะวันออก มีทรรศนะเรื่องความสุขแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่ก็ เป็นความแตกต่างในเรื่องรายละเอียดปลีกย่อยในหลักการใหญ่ ๆ จะคล้าย ๆ กัน ดังที่ได้กล่าวถึงมาแล้ว

๒.๒.๒. ทรรศนะของครูทั้งหก

ครูทั้งหกที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้หมายถึง คณาจารย์หกท่านที่มีชีวิตร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า ครูทั้งหกนี้เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงมากในสมัยนั้น เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้และประกาศศาสนานั้น ครูทั้งหกมีชื่อเสียงอยู่ก่อนแล้ว ในคัมภีร์พระไตรปิฎกของพุทธศาสนาได้กล่าวถึงครูทั้งหกว่าเป็นผู้ตั้งในความคิดเห็นของตัวเอง ไม่มีใครจะสามารถแก้ไขชักจูงให้เป็นอย่างอื่นได้ ลักษณะดังกล่าวนี้เรียกว่า นิตยมิถจาติฐิ ครูทั้งหกนี้ได้แก่ ปุณณะ กัสสปะ มัชฌิมาคสาณ, อชิตะ เกสสัมพล, ปุททะ กัจจายนะ สญชัย เวลัญจบุตร และ นิครนถ์ นาฏบุตร หรือมหาริยะ

๑. ปุณณะ กัสสปะ เป็นผู้อาวุโสที่สุดในบรรดาครูทั้งหก ทรรศนะของเขา ค่อนไปทางชะตานิยม (fatalism)^๑ คือเชื่อว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นได้เองโดยไม่มีเหตุปัจจัย ปุณณะมีพื้นฐานทางอภิปรัชญาว่า ร่างกายเป็นตัวกระทำ (active) วิญญาณมิใช่ตัวกระทำ จึงไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อการกระทำของร่างกาย ไม่ว่าจะดีหรือชั่ว นี้ก็เหมือนกับลัทธิสังขยยะ ดังนั้นจึงไม่มีผลของบุญและบาป ภายจะสุขหรือทุกข์เป็น เรื่องของกาย ญาณไม่จำเป็นต้องรับรู้ ในสามัญผลสูตรได้กล่าวถึงทรรศนะของเขาไว้ดังนี้

... แม้หากผู้ใดจะใช้จักรซึ่งมีคมโดยรอบ เหมือนมีดโกนสังหารเหล่าสัตว์ในปรุพีนี้ให้เป็นลาน เป็นกองมิ่งสะอันเดียวกัน บาปที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบาปมาถึงเขา... ฯลฯ แม้หากบุคคลจะไปยังฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำคงคา ให้เอง ใช้ให้ผู้อื่นให้ บุษบาเอง ใช้ให้ผู้อื่นบุษบา บุญที่มีการทำเช่นนั้นเป็นเหตุย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา ด้วยการให้ทาน การทรมานอันทรย์ การส่ำรวมศีล การกล่าวคำสัตย์ บุญที่มี การทำเช่นนั้นเป็นเหตุ ย่อมไม่มีแก่เขา ไม่มีบุญมาถึงเขา^๒

จะเห็นได้ว่าตามทรรศนะของปุณณะนั้น การที่บุคคลทำบาปไม่ว่าจะเป็นทางกาย ทางวาจา หรือทางใจ บุคคลผู้นั้นจะไม่ถือว่าได้บาป และในทำนองเดียวกัน ผู้ที่ทำบุญไม่ว่าจะด้วยวิธี

^๑Nalinaksha Dutt, Early Monistic Buddhism, p.28.

^๒สุต. ที. ส. ๔/๔๔/๔๔.

ใดก็ตาม ย่อมไม่เชื่อว่าได้บุญ เพราะผลของบุญและบาปไม่มี กล่าวคือไม่เชื่อเรื่องผลแห่งกรรม จึงทำให้ทรรศนะของเขาได้ชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าอภิกิริยาพาตะ^๑

ทรรศนะของปุณณะนี้ มองอีกแง่หนึ่งก็เป็นนิยัตินิยมธรรมชาติ (Natural Determinism)^๒ เพราะถือว่าทุกสิ่งถูกกำหนดโดยพลังธรรมชาติอย่างเคร่งครัด ทรรศนะเช่นนี้ก็เหมือนกับนักวิทยาศาสตร์ที่ถือทรรศนะเกี่ยวกับธรรมชาติ ที่มีสภาวะกำหนดไว้อย่างแน่นอน และเหมือนกับผู้ไม่เชื่อในเรื่องศีลธรรม (Amoralists) ว่ามีดีมีชั่ว เมื่อเป็นดังนี้ ความสุขและความทุกข์ในทรรศนะของปุณณะจึงน่าจะเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้แล้ว ดังนั้น บุคคลจึงไม่สามารถปฏิบัติตนเพื่อบรรลุความสุขหรือหลีกเลี่ยงความทุกข์ได้เลย

๒. มักขลิโคสาล เป็นผู้ก่อตั้งสำนักอาชีวก กล่าวกันว่า บรรดาอาชีวกทั้งหลาย เหล่านี้พากันใช้ชีวิตหมกมุ่นอยู่กับความสุขสำราญทางกาย ไม่สนใจการทำชีวิตให้บริสุทธิ์ ชอบการสรรเสริญเยินยอในหมู่ตนเอง ถูกเหยียดหยามผู้อื่น ทรรศนะของมักขลิโคสาลจัดอยู่ในพวกชะตานิยม แต่เป็นชะตานิยมแบบสุดโต่ง (extreme) กล่าวคือไม่เชื่อเรื่องเหตุปัจจัย ทุกสิ่งจะแปรปรวนไปอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับกำบังตาของโชคชะตา ทรรศนะดังกล่าวปรากฏในสามัญผลสูตรดังนี้

... ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัยเพื่อความเศร้าหมองแห่งสัตว์ทั้งหลาย สัตว์ทั้งหลายหาเหตุมิได้ หาปัจจัยมิได้ ย่อมเศร้าหมอง ไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัยเพื่อความบริสุทธิ์ สัตว์ทั้งหลายหาเหตุมิได้ หาปัจจัยมิได้ ย่อมบริสุทธิ์ ไม่มีการกระทำของตนเอง ไม่มีการกระทำของผู้อื่น ไม่มีการกระทำของบุรุษ ไม่มีการก้ำกึ่ง ไม่มีความเพียร ไม่มีการเรี่ยวแรงของบุรุษ ไม่มีความบากบั่นของบุรุษ สัตว์ทั้งปวง ภูตทั้งปวง ชีวะทั้งปวงล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร แปรไปตามเคราะห์ดีเคราะห์ร้าย ตามความประจวบ ตามความเป็นเอง ย่อมเสวยสุขเสวยทุกข์ในอภิชาติทั้งหก^๓ เท่านั้น กำเนิดที่เป็นประธาน ๑,๔๐๖,๖๐๐ กรรม ๕๐๐ กรรม ๕ กรรม ๓ กรรม ๑ กรรมกึ่ง ปฏิพา ๖๒ อันตรกัป ๖๒ อภิชาติ ๖ ปุริสภูมิ ๘ อาชีวก ๔๘๐๐ ปริพาชก ๔๘๐๐ นาควาส ๔๘๐๐ อินทรีย์ ๒๐๐๐ นรก ๓๐๐ โรชธาดู ๓๖ สัตยัญญิตรรภ ๗ อสัตยัญญิตรรภ ๗ นิคคณัฐิตรรภ ๗ เทวคา ๗ มนุษย์ ๗ ปีศาจ ๗ สระ ๗ มหาปาฎะ ๗ ปาฎะ ๗๐๐ เทวใหญ่ ๗ เทวน้อย ๗๐๐ มหาสุบิน ๗ สุบิน ๗๐๐ จุลมหากัป ๘,๐๐๐,๐๐๐ เหล่านี้ที่พาลและบัณฑิต เร่รอนไปท่องเที่ยวไป แล้วจึงทำที่สุดทุกข์ได้ ความสมหวังว่าเราจัก

^๑Nalinaksha Dutt, Early Monistic Buddhism, p.29.

^๒วิจิตร เกิดวิไลษฐ์, "ปรัชญาเปรียบเทียบเบื้องต้น" (รายงานผลการวิจัย ภาควิชา ปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๖๖.

^๓อภิชาติคือกำเนิดทั้งหก ๑ กำเนิดค้ำ ๒ กำเนิดเขียว ๓ กำเนิดแดง ๔ กำเนิดเหลือง ๕ กำเนิดขาว ๖ กำเนิดขาวจืด.

อบรมกรรมที่ยังไม่อำนวยผลให้อำนวยผล หรือเราสัมผัสถูกต้องกรรมที่อำนวยผลแล้ว จักทำให้สุดสิ้นด้วยศีล ด้วยพรต ด้วยตบะ หรือด้วยพรหมจรรย์นี้ไม่มีในที่นั้น สุขทุกข์ที่จะทำให้มีที่สิ้นสุดได้เหมือนดวงของไฟหมดด้วยเทียน ย่อมไม่มีในสงสารด้วยอาการอย่างนี้เลย ไม่มีความเสื่อมหรือความเจริญ ไม่มีการเลื่อนขึ้นเลื่อนลง พาลและบัณฑิตเรื้อน ทองเที่ยวไป จักทำที่สุดทุกข์ได้เอง เหมือนกลุ่มค้ายที่บุคคลขว้างไปย่อมคลุ้มคไปเอง

จะเห็นได้ว่าพรรณณะของมักขลิโคสาลจัดอยู่ในพวกอเหตุกะ^๒ กล่าวคือ ปฏิเสธเรื่อง เหตุปัจจัย แม้ความสุขความทุกข์ก็เป็นเรื่องของโชคชะตา แล้วแต่โชคชะตาจะบันดาลให้เป็นไป มิได้ขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัย ปรากฏการณ์ทุกสิ่งถูกกำหนดไว้แล้วทั้งสิ้น

๓. อชิตะ เกสกัมพล จัดอยู่ในพวกวิถุณิยม เขาเชื่อว่าสิ่งที่มีอยู่จริงมี ๕ อย่าง คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ และที่ว่าง(อากาศ)^๓ มนุษย์ประกอบขึ้นจากธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ เมื่อตายลงแต่ละส่วนที่ประกอบกันขึ้นก็จะกลับคืนไปสู่สภาพเดิมคือธาตุดินกลับคืนไปเป็นดิน ธาตุน้ำกลับคืนไปเป็นน้ำ ธาตุลมกลับคืนไปเป็นลม ธาตุไฟกลับคืนไปเป็นไฟ ส่วนประสาทสัมผัสทั้งหลาย (อินทรีย์) ก็จะหายไปในที่ว่าง(อากาศ) การมีอยู่ของมนุษย์จึงสิ้นสุดลงที่เชิงตะกอน เมื่อตายก็ไม่มีอะไรเหลือ พรรณณะที่เชื่อว่าตายแล้วขาดสูญนี้เรียกว่าอุทเททวาหะ "ไม่ที่หิ้งคุณธรรมและความชั่ว ไม่มีโลกหน้า"^๔

อชิตะ มีพรรณณะเหมือนเอปิคิวรุสในเรื่องการปฏิเสธโลกหน้าหรือชีวิตหลังตาย แต่คำสอนของเอปิคิวรุสกับของอชิตะแตกต่างกันมาก กล่าวคือเอปิคิวรุสสอนให้ดำเนินสายกลางในการดำเนินชีวิต แต่คำสอนของอชิตะเป็นแบบสุดโต่ง(extreme) คือสอนให้มนุษย์แสพย์ความสุขทุกอย่างของชีวิต ไม่ต้องไปทำความดีหรือทำความชั่ว เพราะผลแห่งความดีความชั่วไม่มี พรรณณะของเขาปรากฏในสามัญผลสูตรดังนี้

^๑สุฉ..ที. ลี. . ๔/๔๔/๖๐-๖๑.

^๒Nalinaksha Dutt, Early Monistic Buddhism, p .30.

^๓Ibid., p .34.

^๔Ibid.

ทานไม่มีผล การบูชาไม่มีผล การเข่นสรวงไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีทำชั่วไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี มารดาบิดาไม่มี สัตว์ผู้เกิดผิดขึ้นไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ดำเนินชอบ ปฏิบัติชอบ ซึ่งกระทำโลกนี้และโลกหน้าให้แจ่มกายปัญญาอันยิ่งเอง แล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ้ง ไม่มีในโลกนี้ คนเรานี้เป็นแต่ประชุมมหาภูตทั้ง ๔ เมื่อทำกาลกิริยาธาตุดินไปตามธาตุดิน ธาตุน้ำไปตามธาตุน้ำ ธาตุไฟไปตามธาตุไฟ ธาตุลมไปตามธาตุลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อม เลื่อนลอยไปในอากาศ คนทั้งหลายมีแต่เพียงเป็นที่ ๔ จะห้ามเขาไป ร่างกายปรากฏอยู่แค่ ป่าช้า กลายเป็นกระดูก มีสัตว์จนกพิราบ การเข่นสรวงมีเถาถ่านเป็นที่สุด ทานนี้คน เขลาบัญญัติไว้ คำของคนบางพวกพูดว่ามีผล ๆ ล้วนเป็นคำเปล่า คำเท็จ คำเพ้อ เพราะ ภายสลาย ทั้งพาลทั้งบัณฑิต ย่อมขาดสูญนิทานสิ้น เบื้องหน้าแต่ตายย่อมไม่เกิด

พรรณณะของอชิตะดังที่กล่าวมานี้ ไกลเคียงกับจารวากในประเด็นที่ไม่เชื่อโลกหน้าและ ถือว่าคนเราประกอบด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ จิตหรือวิญญาณซึ่งเป็นผลของการรวมธาตุ เหล่านี้ เมื่อตายแล้วจะสูญหมดสิ้น การที่อชิตะสอนให้แสพย์ความสุขทุกอย่างของชีวิตนั้น แสดงว่า อชิตะมีพรรณณะ เรื่องความสุขคล้ายกับพรรณณะของสุขนิยม ในสูตรกริตางคะของเซน ได้กล่าว ถึงพรรณณะ เรื่องความสุขของอชิตะว่า "หลังจากเสร็จภารกิจต่าง ๆ แล้ว ก็แสวงหาความบันเทิง ครคร่าด้วยโลกก็อันมีมากอย่างต่าง ๆ แล"^๒

จากข้อความที่ยกมานี้แสดงให้เห็นว่าพรรณณะ เกี่ยวกับความสุขของอชิตะมีลักษณะ เป็น สุขนิยมอย่างชัดเจน

๔. ปุฏฐะ กัจจายณะ เป็นพหุนิยมกึ่งวัตถุนิยม ขณะที่อชิตะปฏิเสธการมีอยู่ของสิ่ง ต่าง ๆ ปุฏฐะก็รับรองการมีอยู่อย่างนิรันดรของสภาวะทั้ง ๗ จึงมีลักษณะเป็นสัสสวาหะ^๓ สภาวะ ทั้ง ๗ ที่ปุฏฐะยืนยันว่ามีอยู่จริงนิรันดรได้แก่ ดิน น้ำ ลม ไฟ สุข ทุกข์ และ ชิวะ สภาวะทั้ง ๗ นี้จะไม่สูญหายไปไหน ไม่เพิ่มขึ้นหรือลดลง มีลักษณะคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง พรรณณะดังกล่าวปรากฏ ในสามัญผลสูตรดังนี้

^๑สูตร. ที. ส. ๔/๔๖/๖๑.

^๒Malalasekera, Encyclopaedia of Buddhism, Vol. I., Fascicle 2 : Ajita, pp. 325-327. (Ceylon : The Government of Ceylon, 1961), p.326.

^๓Nalinaksha Dutt, Early Monistic Buddhism, p.35.

สภาวะ ๗ กอง เหล่านี้ไม่มีใครทำ ไม่มีแบบอย่างอันใครทำ ไม่มีใครนิรมิต ไม่มีใครให้
 นิรมิต มีสภาพยั่งยืน ตั้งอยู่บนจุดยอดภูเขา ตั้งอยู่บนจุดเสาระเบียด สภาวะ ๗ กอง
 เหล่านี้ไม่หวั่นไหว ไม่แปรปรวน ไม่เบียดเบียนกันและกัน ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือ
 ทั้งสุขและทุกข์แก่กันและกัน สภาวะ ๗ กองเป็นไฉน คือ กองดิน กองน้ำ กองไฟ กองลม
 สุข ทุกข์ ชีวะเป็นที่ ๗ สภาวะ ๗ กองนี้ ไม่มีใครทำ... ไม่อาจให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือ
 ทั้งสุขและทุกข์แก่กันและกัน ผู้ฆ่าเองก็ดี ผู้ใช้โทษาก็ดี ผู้ไต่ยืนเองก็ดี ผู้กล่าวให้ไต่ยืนก็ดี
 ผู้เข้าใจความก็ดี ผู้ทำให้เขาใจความก็ดี ไม่มีในสภาวะ ๗ กองนั้น เพราะว่าบุคคลจะเอา
 ศาสตร์อย่างคมดัดศรีษะกันไม่ชื่อว่าใคร ๆ ปลงชีวิตใคร ๆ เป็น ~~๗~~ ๗ ศาสตร์สอดไปตาม
 ของแห่งสภาวะ ๗ กองเท่านั้น

จะเห็นว่าธรรมชาติของปฏะวะมีลักษณะคล้ายทฤษฎีอะตอมของตะวันตก แต่ต่างกันตรงที่
 ปฏะวะถือว่า สุขและทุกข์ก็มีลักษณะ เป็นธาตุเช่นเดียวกับดิน น้ำ ลม ไฟ และเป็นสภาวะที่มีอยู่
 นิรันดร ^๑ ขจัดให้หมดไปไม่ได้เช่นกัน ดังนั้นสุขทุกข์จึงเป็นสิ่งที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่หรือขจัดให้
 หมดไปไม่ได้เช่นกัน ดังนั้นความคิดที่จะแสวงหาความหลุดพ้นซึ่ง เรียกว่าโมกษะ
 จึงไม่มีในปรัชญาของปฏะวะ อีกประการหนึ่ง ชีวะในธรรมชาติของปฏะวะก็มีลักษณะ เป็นธาตุ มิได้เป็น
 จิตหรือวิญญาณเหมือนกับชีวะในปรัชญาพาทรมณ์ทั่ว ๆ ไป เมื่อเป็นเช่นนี้ ความคิดเกี่ยวกับศีลธรรม
 จึงพลอยไม่มีไปด้วย การฆ่าจึงไม่ถือว่าเป็นบาป เพราะเป็นแต่เพียงปรากฏการณ์ทางวัตถุเท่านั้น "เมื่อ
 บุรุษใช้ดาบอันคมกริบ บั่นศรีษะบุคคลออกเป็นสองเสี่ยง กระนั้นเขาก็มิได้ชื่อว่าคร่าชีวิตผู้ใด เพียง
 แต่ดาบได้ผ่านไปตามช่องแห่งสภาวะทั้ง ๗ เท่านั้น"^๒

ตามธรรมชาติของปฏะวะ การเกิดขึ้นและการดับไปของสิ่งทั้งปวง เป็นเพียงปรากฏการณ์
 ของการรวมตัวและการแยกตัวของสภาวะทั้ง ๗ กล่าวคือ ถ้ามันรวมตัวกัน สิ่งต่าง ๆ ก็เกิดมีขึ้น
 และถ้ามันแยกออกจากกัน สิ่งต่าง ๆ ก็ดับไป แต่สภาวะทั้ง ๗ ก็ยังคงที่ ไม่เปลี่ยนแปลง เมื่อสภาวะ
 ทั้ง ๗ มารวมกันอย่างถูกล้วนจะทำให้เกิดสิ่งมีชีวิตขึ้น มนุษย์เกิดจากการรวมตัวกันอย่างถูกล้วน
 ของสภาวะทั้ง ๗ จิตหรือวิญญาณเป็นผลพลอยได้จากการรวมตัวกัน จึงมีลักษณะ เป็นธาตุในแง่นี้จึง
 ไม่มีผู้ฆ่า ไม่มีผู้ถูกฆ่า เพราะต่างก็เป็นธาตุเหมือนกัน

เกี่ยวกับธรรมชาติ เรื่องความสุข เมื่อปฏะวะถือว่าความสุขมีลักษณะ เป็นธาตุเช่นเดียวกับ
 ความทุกข์ ความสุขและความทุกข์จึงเป็นสภาวะที่มีอยู่นิรันดร ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่หรือขจัดให้
 หมดไปไม่ได้ การแสวงหาความหลุดพ้นหรือโมกษะจึงไม่มี ดังนั้น ธรรมชาติเกี่ยวกับความสุขของ

^๑ สุต. ที. ส. ๔/๔๗/๖๓.

^๒ Benimadhab Barua, A History of Pre-Buddhistic Indian Philosophy
 (Calcutta : The Calcutta University Press, 1921), p.286.

ปกติจะจึงน่าจะมีลักษณะเป็นสุขนิยม เพราะในเมื่อโมกษะไม่มี การปฏิบัติเพื่อบรรลุมอกษะจึง
พลอยไม่มีไปด้วย เมื่อไม่มีการปฏิบัติเพื่อบรรลุมอกษะ สิ่งที่มีมนุษย์ควรปฏิบัติคือการหาความสุข
สำราญให้กับตนเองไปวันหนึ่ง ๆ เช่นเดียวกับที่นักสุขนิยมทั้งหลายปฏิบัติกัน

๕. สอชัย เวลัญจบุตร ทรรศนะของสอชัยมีลักษณะ เป็นวิมตินิยม (Scepticism)

เพราะไม่ยืนยันทรรศนะใด ทรรศนะหนึ่งให้แน่นอนตายตัวลงไป โดยเฉพาะทรรศนะเกี่ยวกับ
อันติมลัจจะ (Ultimate Reality) วิมตินิยมในปรัชญาหมายถึงลัทธิสงสัยหรือปฏิเสธความอาจ
เป็นไปได้ของความรู้ ตามทรรศนะของสอชัย ความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังตายก็ดี ความรับผิดชอบ
ชอบในแง่ศีลธรรมและความหลุดพ้นก็ดี เป็นเรื่องที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ เพราะฉะนั้น จึงไม่ควรเชื่อถือ
ลัทธิของสอชัยปรากฏในสามัญผลสูตรเช่นเดียวกับนักคิดอื่น ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้วในพระสูตรดังกล่าว
นี้ ปรากฏว่าสอชัยได้แสดงทรรศนะของตนแก่พระเจ้าอชาตศัตรู ลักษณะการตอบของสอชัยมีลักษณะ
อย่างที่พุทธศาสนาเรียกว่า อมราวาเชปะ (Eel-wiggler) คือมีวาตะขี้ดล่าย (ดินไม่ตาย
ตัว จับได้ยาก) เหมือนปลาไหล ปัญหาของพระเจ้าอชาตศัตรูเป็นปัญหาประเภทอภิปรายญา เช่น
โลกหน้ามีอยู่หรือ สัตว์ผู้เกิดมีอยู่หรือ ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วมีอยู่หรือ สัตว์เบื้องหน้าแต่
ตาย เกิดอีกหรือไม่ สอชัยได้ตอบปัญหาเหล่านี้ในสำนวนว่า "ถ้าอาตมาภาพมีความเห็นว่ามี ก็จะมี
ฟังพูดว่ามี ความเห็นของอาตมาภาพว่าอย่างนี้ก็มีใช่ อย่างนั้นก็มิใช่ อย่างอื่นก็มิใช่ มิใช่ก็มิใช่
มิใช่ก็มิใช่ก็มิใช่ ..."^๑

เมื่อพิจารณาจากลักษณะการตอบปัญหาของสอชัยแล้ว จะเห็นว่าสอชัยน่าจะมี ความไม่
แน่ใจในชีวิตหลังตายและโลกหน้า ดังนั้นทรรศนะเกี่ยวกับความสุขของ เมธุนีนี้แม้จะไม่มีปรากฏว่า
ได้แสดงไว้ ก็น่าจะอนุมานได้ว่าคงจะยึดความสุขเฉพาะหน้าในชีวิตปัจจุบันเป็นหลัก ทรรศนะดัง
กล่าวจึงคล้ายกับทรรศนะของสุขนิยมในแง่ที่ถือว่าความสุข เป็นหลักสำคัญของการดำเนินชีวิต

^๑ สุต. ที. ส. ๔/๔๔/๖๕.

๖. นิครนถ์ นาฏบุตร นิครนถ์หรือมหาวิระ เป็นศาสตราจารย์ที่ ๒๔ อันเป็นองค์สุดท้ายของศาสนาเซน เป็นผู้ที่มีชื่อเสียงที่สุดในบรรดาครูทั้งหกที่กล่าวถึงมาแล้ว คำสอนของนิครนถ์มีลักษณะเป็นกิริยาวาทีน หรือกัมมวาทีน คือเชื่อเรื่องกรรม เช่นเดียวกับคำสอนของพระพุทธเจ้า^๑ ในด้านการปฏิบัตินั้น คำสอนของนิครนถ์เคร่งครัดมากเกินไป เช่น การทรมานตนให้ลำบากด้วยวิธีต่าง ๆ ที่เรียกว่า อุตตกิลมถานุโยค และการปฏิบัติดังกล่าว มิได้เน้นเฉพาะนักบวชเท่านั้น แม้คฤหัสถ์ก็ต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัดด้วย^๒ นิครนถ์ยึดพระคัมภีร์ว่าการทรมานตนให้ลำบากนั้นเป็นการบำเพ็ญตบะชั้นสูง อันจะเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้น

ตามพระคัมภีร์ของเซน การคิดขงหมายถึงการที่ชิวะต้องมาพัวพันกับวัตถุ ทำให้ชิวะสูญเสียสถานะดั้งเดิมของตน และตกอยู่ภายใต้อำนาจของวัตถุ กรรมเป็นตัวการสำคัญที่สร้างวัตถุขึ้นมาคุมขังชิวะและผูกพันชิวะไว้กับภพหรือการเวียนว่ายตายเกิด วัตถุชั้นนอกที่คุมขังชิวะไว้ภายในได้แก่ร่างกาย วัตถุชั้นในที่ทำให้ชิวะสูญเสียสถานะดั้งเดิม ได้แก่ อนุภาคของกรรมที่แทรกซึมเข้าไปเกาะติดอยู่กับชิวะ เมื่อการคิดขงหมายถึงการพัวพันของชิวะกับวัตถุ การแยกตัวออกจากวัตถุอย่างเด็ดขาดจะเกิดขึ้นได้ด้วยการขจัดอนุภาคของกรรมเก่าที่เกาะติดอยู่กับชิวะให้หมดไป และในขณะเดียวกันก็ขยับยั้งไม่ให้อนุภาคของกรรมใหม่ห่อหุ้มใสไหลเข้าไปรวมตัวกับชิวะได้อีก การปิดกั้นมิให้อนุภาคของกรรมใหม่แทรกซึมเข้าไปสู่ชิวะได้อีกนี้ เรียกว่าสัมวาระ (สังวร) ส่วนสถานะที่บรรลุถึงหลังจากทำลายอนุภาคของกรรมเก่าให้หมดไปแล้ว เรียกว่านิรชรา ตัวการสำคัญที่ดึงดูดเอาอนุภาคของกรรมเข้าไปติดอยู่กับชิวะคือกิเลสตัณหา ซึ่งมีสภาพเป็นยางเหนียว กิเลสตัณหาที่เกิดขึ้นเพราะอวิชชาอันหมายถึงความไม่รู้แจ้งในธรรมชาติอันแท้จริงของชิวะ และธรรมชาติของสิ่งอื่น ๆ ที่ชิวะเกี่ยวข้องด้วย เพราะอวิชชาเป็นเหตุ กิเลส เช่น โสกะ โทสะ โมหะ จึงเกิดขึ้น เพราะฉะนั้น สิ่งที่จะต้องทำลายให้หมดไปโดยสิ้นเชิงพร้อม ๆ กันก็คืออวิชชา และ

^๑Sunthorn Na-Rangsi, The Buddhist Concepts of Karma and Rebirth (Bangkok : Mahāmakut Rājavidyālaya Press, 1976), p.28.

^๒เอ็ม. ศิริยานนะ, ปรัชญาจีนเฉียดสังเขป, แปลโดย วิจิตร เกิดวิสิษฐ, หน้า ๑๐๘.

การจะทำลายอริชชาให้หมดไปนั้นบุคคลต้องประกอบด้วยคุณสมบัติ ๓ ประการ คือ^๑

๑. สัมมาทัสสนะ มีศรัทธาชอบ หมายถึงความมีศรัทธาหรือความเชื่อในคำสอนของตีสตังกร หรือศาสดาของศาสนา เช่น ผู้ได้เข้าถึงความหลุดพ้นแล้ว
๒. สัมมาญาณะ มีความรู้ชอบได้แก่ การมีความรู้เกี่ยวกับความจริงตามหลักคำสอนของศาสดาแห่งศาสนา เช่น
๓. สัมมาจาริต มีความประพฤติชอบ หมายถึงการปฏิบัติชอบตามคำสอนของศาสดาแห่งศาสนา เช่น

คุณสมบัติซึ่งเป็นหลักสำคัญทั้ง ๓ ประการนี้ เปรียบเสมือน "รัตนตรัย" (Three Jewels)^๒ ของเซน ผู้จะเข้าถึงความหลุดพ้นหรือโมกษะจะต้องประกอบพร้อมด้วยคุณสมบัติ ๓ ประการนี้ จะขาดอย่างหนึ่งอย่างใดไปไม่ได้ สำหรับข้อ ๓ คือ สัมมาจาริตนั้น มีหลักปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อทำลายอนุภาคของกรรมเก่าให้หมดไปและยับยั้งไม่ให้อนุภาคของกรรมใหม่แทรกซึมเข้าไปสร้างความมัวหมองให้แก่ชีวะได้อีก หลักปฏิบัติมีดังนี้

๑. สมาทานมหาพรต ๔ ประการ ได้แก่ (๑) อหิงสา - งดเว้นจากการประทุษร้ายต่อสิ่งที่มีชีวิตทั้งปวง (๒) สัตยะ - การรักษาความสัตย์ (๓) อัสนะ - การงดเว้นจากการขโมย (๔) พรหมจรรย์ - การรักษาพรหมจรรย์ (๕) อปริครหะ - การไม่ติดข้องในสิ่งทั้งปวง หมายถึงการทำใจไม่ให้เพลิดเพลินยินดีในกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส และ โผฏฐัพพะ หรือสิ่งที่สัมผัสได้ทางกาย

๒. สังวรระวังอย่างเข้มงวดในการเดิน การพูด การภิกษาจารและอื่น ๆ รวมทั้งสังวรระวังในการตอบสนองความต้องการตามธรรมชาติของร่างกาย เช่น การกิน ดื่ม การขับถ่าย ฯลฯ

^๑สุนทร ฌ รัชชี่, ปรัชญาอินเดีย/ประวัติและลัทธิ, หน้า ๔๔.

^๒Donald H. Bishop, Indian Thought (New Delhi : Weley Eastern Private, 1975), p.90.

^๓สุนทร ฌ รัชชี่, ปรัชญาอินเดีย/ประวัติและลัทธิ, หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

๓. สังวรระวังอย่างเข้มงวดในการกระทำทางไตรทวาร คือ ทางกาย วาจา ใจ

๔. ปฏิบัติธรรม ๑๐ ประการ คือ สำนวณอินทรีย์ ความสัตย์ ความสะอาด พรหมจรรย์ ความไม่โลภ การทรมาณตน ความอดทน ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความจริงใจ และการงดเว้นจากบาปทั้งปวง

๕. เจริญสมาธิ พิจารณาสังขารธรรมเกี่ยวกับวิญญาณและโลก

๖. ตั้งใจเด็ดเดี่ยว เอาชนะความเจ็บปวดและความรู้สึกไม่สบายทั้งปวงที่เกิดจากความทิว ความกระหาย ความร้อนและความหนาว เป็นต้น

๗. บรรลุความไม่หวั่นไหว ความบริสุทธิ์ ความไม่โลภโดยสิ้นเชิง และมีความประพฤติกี่สมบูรณ์

ข้อปฏิบัติดังกล่าวนี้ เป็นองค์ประกอบสำคัญที่นำไปสู่ความหลุดพ้น แต่การปฏิบัติที่สำคัญนั้นคือ การบำเพ็ญตบะด้วยการทรมาณตนโดยวิธีต่าง ๆ ซึ่งจะขาดเสียมิได้ เพราะเป็นทางเดียวที่จะขจัดอนุภาคของกรรมเก่าให้สูญหายไปจากชีวะ และปิดกั้นมิให้อนุภาคของกรรมใหม่แทรกซึมเข้าไปทำให้ชีวะเสียความบริสุทธิ์ได้อีก

เกี่ยวกับทรรศนะ เรื่องความสุขนั้น เขมมิตรรศนะว่าการที่บุคคลหมกมุ่นอยู่กับความสุข ความสำราญจะทำให้วิญญาณหรือชีวะ เสียสถานะตั้ง เติมของตนและตกอยู่ใต้อำนาจของวิตุซึ่งกรรมเป็นตัวสร้างขึ้นมาคุมขังชีวะไว้กับภพ ทำให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก จุดมุ่งหมายของชีวิตจึงได้แก่การทำตนให้พ้นจากกรรม^๑ เขมมิตว่ากรรมเป็นวิตุแทรกซึมอยู่ในชีวะทั้งหมด และทำให้ชีวะมีน้ำหนักตกลงสู่ระดับโลกีย์ การที่ชีวะรวมเข้ากับกรรมนี้ เรียกว่าชีวะมีพันธะ แต่ถ้าอาศัยการปฏิบัติตนตามแนวทางที่ได้กล่าวมาแล้ว กรรมทั้งปวงจะหมดไป ชีวะก็จะเป็นอิสระ และหลุดพ้นจากพันธะของร่างกายด้วยมรณกรรมได้ในที่สุด ชีวะที่เข้าถึงความหลุดพ้นหรือโมกษะจะไปพำนัก เสวยวิมุติสุขชั่วนิรันดร์ ณ นิवासสถานของผู้บริสุทธิ์ เรียกว่า สุทธศิลา^๒ ซึ่งอยู่ยอดสุดของจักรวาล

^๑ เอ็ม. หิริยัณนะ, ปรัชญาอินเดียน แซงเขป, แปลโดยวิจิตร เกิดวิสิษฐ, หน้า ๑๑๐.

^๒ จันทร ณ รังษี, ปรัชญาอินเดียน/ประวัติและลัทธิ, หน้า ๔๔.

จะเห็นได้ว่าทรรณะเรื่องความสุขของเซน ไม่มีลักษณะที่เป็นสุขนิยมปะปนอยู่เลย เพราะนอกจากจะสอนให้มนุษย์หลีกเลี่ยงความสุขสบายทางกายแล้วยังสอนให้ทรมานตนให้ลำบาก ด้วยวิธีต่าง ๆ อีกด้วย และถ้าพิจารณาจากแง่เดียวกันนี้ คำสอนของเซนก็อาจเรียกได้ว่าเป็น ปัญญานิยมแบบสุดโต่ง เพราะเหตุว่าไม่ให้ความสำคัญกับความสุขทางกายเลย ดังนั้นความสุขในทรรณะของเซนจึงมิได้มีความหมายอย่างเดียวกับความสุขในทรรณะของสุขนิยม แต่หมายถึงการขจัดความสุขหลุดพ้นหรือโมกษะดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย